

הרב ישראל דנדרוביץ

טל ומטר לברכה

אל מול ההנחה הרווחת בדבר חיוניות המים והברכה שמביאים הם לעולם ולברואיו, קיימת שיטה ב'ירושלמי' הסוברת כי מים הם 'מין קללה' • שיטה זו הביאה את גדולי האחרונים להתחבטות אודות ברכה על המים, נוכח הכלל הקובע כי 'כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו' • על שאלה זו והשלכותיה ההלכתיות, במאמר מקיף ומרתק לטיבו של היחס השלילי למשאב חיוני זה • לברכה ולא לקללה

מקור מים חיים

בימים אלו בהם הנידון הבווער ביותר הוא המשכו או ביטולו של 'היטל הבצורת' או לחילופין התייקרות תעריפי מחיר המים; לעת הזאת אשר התפילות נישאות בבקשת 'ותן טל ומטר לברכה' ובתחינה נרגשת 'אל תמנע מים', מתברר שיש מי שסובר שהמשאב החיוני כל כך לחיינו – המים, הוא לא פחות מאשר 'מין קללה'!

עד כדי כך, שצורת הסתכלות זאת על המים כ'מין קללה' קובעת הלכתית כי בעוד שכל סוגי המאכלים או המשקאות ניתן להשתמש בהם לקביעת ועשיית עירובין, הרי שהמים הם יוצאים מן הכלל ומחמת היותם 'מין קללה' אין מערבין בהם. לא זו בלבד אלא שגדולי האחרונים פוסעים צעד נוסף קדימה: אם המים הם אכן 'מין קללה'; אם אכן לא ניתן לערב במים מתוקף היותם 'מין קללה', הרי שמכוחו של הכלל המפורסם שאין לברך על כל מה שהוא 'מין קללה', היה מן הראוי שגם לא יברכו על שתיית המים!

אם הרמתם גבה בפליאה אין-סופית על האמירות הללו הנראות כמוזרות ומופרכות מעיקרם, הרי שמוזמנים אתם לצעוד עימנו במשעולי סוגיה מרתקת זו היוצאת מבית מדרשו של התלמוד הירושלמי בואכה ספרי הפסיקה ההלכתית.

שהן מין קללה!

שורש דיון מעניין זה נעוץ בדין אותו קובעת המשנה במסכת עירובין (בתחילת פ"ג): **"בכל מערבין ומשתתפים, חוץ מן המים ומן המלח"**. עירובי תחומין – המתירים הליכה מעבר לתחום השבת, ושתופי מבואות – המתירים בשבת טלטול מחצר לחצר, נעשים על ידי שימוש בדברי מאכל ומשקה ובאופנים המבוארים בהרחבה במסכת עירובין.

אומרת על זה המשנה: כל סוגי המאכלים והמשקאות יכולים לשמש לצורך עשיית העירוב, מלבד שנים היוצאים מן הכלל ואינם כשירים לכך: מים ומלח.

בתלמוד הבבלי לא מצאנו נימוק והסבר מדוע המים והמלח הם יוצאי דופן בעניין זה, ואנו נפנה את מבטינו לעבר התלמוד הירושלמי המציע על כך שני הסברים (פ"ג ה"א), כשלעניינינו חשוב לנו הסברו של רבי לוי המנמק את הדבר בקיצור ובחדות: **"אמר רבי לוי: שהן מין קללה!"**.

שנים מרבתינו הראשונים מתייחסים לדברי הירושלמי ומסבירים – אף הם בקיצור – את נימוק זה. רבינו חננאל כותב (עירובין ל א): **"שהן מין קללה פירוש: מים מי המבול; מלח מכת סדום"**. גם בעל ספר 'הערוך' מסביר כך (ערך מי): **"שהן מין קללה פירוש: המים שהן על דור המבול; והמלח בסדום"**.

מפרשי הירושלמי המקומיים מאמצים את פירושי הראשונים הללו: בעל 'קרבן העדה' מעתיקם ממש כלשונם (ועיין בהגהותיו 'שירי קרבן' מה שהביא פירוש נוסף), ובעל 'פני משה' מוסיף בזה מעט: **"שהן מין קללה כלומר: דאשכחן בהו קללה: מים במבול שהיו לשחת הארץ, ומלח כדכתיב גפרית ומלח שריפה כל ארצה"**.

מדברי הירושלמי והראשונים נמצאנו למדים שהמים הן 'מין קללה' – וזאת עוד ממי המבול, שכן על ידי המים שהיו על הארץ נשחת כל בשר ונימח כל היקום אשר על פני האדמה.

רמז מפורש בלשון הפסוק

רעיון מפתיע המוצא רמז מפורש לסיווגו של המים כמין קללה מעלה הגאון בעל 'נחלת יעקב יהושע' (פרשת בראשית) בדברי הפסוק (בראשית א י): **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַיָּבֵשׁ אָרֶץ וּלְמַקּוֹה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים**. לכאורה – שואלים המפרשים הקדמוניים ובראשם בעל 'נזר הקודש' (יסניץ תע"ט) – היה מן הראוי שכשם שהפסוק פותח ואומר 'ויקרא אלוקים ליבשה ארץ' כך הוא גם ימשיך ויאמר 'ולמקוה המים קרא אלוקים מים'. מפני מה נשמט שמו של הקב"ה מקריאת שם המים.

מביא בעל 'נחלת יעקב יהושע' את דברי המדרש הידועים המתחבטים בשאלה דומה על הפסוק (שם ה): **וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לַאֲדָמָה יָם וּלְחַשְׁךְ קָרָא לַיְלָה** – שאף שם היה מן הראוי שבסוף הפסוק יאמרו כבתחילתו 'ולחושך קרא אלוקים לילה'. אלא מסביר המדרש (בראשית ג ו): חושך ולילה הם רעה, וכלל גדול הוא בידונו: 'לעולם אין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה', ומכיוון שכך לא נאמר שמו של הקב"ה על רעה זו.

בהתאם לכך, ממשיך בעל 'נחלת יעקב יהושע' ואומר: הרי דברי הירושלמי מפורשים לפנינו שהמים הם רעה ונקראים 'מין קללה'. ומחמת זאת שאין הקב"ה מיחד שמו על הרעה אלא על הטובה, הרי שגם כאן נשמט שמו של הקב"ה מקריאת שם המים ולא נאמר כי אם 'ולמקוה המים קרא ימים'.

על המים להיפטר מברכה

לאחר שכבר ברורים אנו, מן התורה שבכתב ומן התורה שבעל פה, על קללת ורעת המים – הרי שניטיב להבין את קושייתו העצומה של הגאון בעל 'קרבן העדה' בהגותו 'שירי קרבן' הטוען שלפי האמור לעיל היה ראוי לכאורה שהמים לא יחויבו בברכה.

כלל גדול אומר לנו רבי יהודה במשנה מסכת ברכות (פ"ו מ"ג): **"רבי יהודה אומר: כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו"**. אין דין ברכה על דבר מאכל או משקה שהוא 'מין קללה'! אם זוהי דעתו של רבי יהודה, הרי שעל כורחו הוא גם יהיה צריך לסבור שלא מברכים על המים שאף הם 'מין קללה' – האומנם כך?! והלא משנה ערוכה היא במסכת ברכות (סוף פ"ו): **"השותה מים לצמא – מברך שהכל נהיה בדברו"** ולא שמענו שהוא חולק על כך. ויש להוסיף ולהוכיח בראיה מוחצת שעובדת חובת 'ברכת שהכל' על המים אינה

כלל גדול אומר לנו רבי יהודה במשנה מסכת ברכות (פ"ו מ"ג):

"רבי יהודה אומר:

כל שהוא מין קללה

אין מברכין עליו".

אין דין ברכה על דבר מאכל

או משקה שהוא 'מין קללה'!

אם זוהי דעתו של רבי יהודה,

הרי שעל כורחו הוא גם יהיה

צריך לסבור שלא מברכים

על המים שאף הם

'מין קללה' – האומנם כך?!

שנויה במחלוקת, ממה שהגמרא במסכת פסחים (קז א) מביאה שיטה הסוברת כי 'אין מברכין אלא על היין', ועל זה שואלת הגמרא: וכי ייתכן לומר כך, וכי על המים לא מברכים ברכת שהכל, יעו"ש. ומכך שהגמרא לא תירצה ששיטה זו סוברת שהמים הם 'מין קללה' ואין מברכים עליו – וודאי שברור היה לגמרא שחובת ברכה זו מוסכמת על הכול ללא חולק.

הקושיה היא לדברי הכול

נבחין שבעל 'שירי קרבן' הצטמצם בשאלתו והוא הגביל את השאלה רק לדברי רבי יהודה, אולם מעיון בספרי האחרונים מתברר שהשאלה נשאלת באותה עוצמה לדברי הכל. זאת מפני שבמרחבי ההלכה אנו מוצאים הלכות שונים הנשענים על הכלל ש'כל מי שהוא מין קללה אין מברכים עליו', ואין זה נאמר דווקא לרבי יהודה אלא לדברי הכל.

כך שנראה מריהטת הפוסקים שדין זה שאין מברכים על 'מין קללה' הוא דין המוסכם אכולי עלמא (אלא שרבנן החולקים על זה בהלכות ברכות הוא מפני שלדעתם אין זה 'מין קללה', ועיין בשו"ת 'האלף לך שלמה' או"ח סי' ב), ואם כן הקושיה במקומה עומדת אליבא דכולי עלמא: כיצד אכן מברכים על המים למרות שהם 'מין קללה'.

מצוות שהם 'מין קללה'

וכדי לקבל את הפרספקטיבה הנכונה לכך שאין מברכים על 'מין קללה' לדברי הכול, נציין מספר דוגמאות לשימוש שעשו רבותינו הפוסקים עם כלל זה שאין מברכים על דבר שהוא 'מין קללה'.

ראש המדברים עם יסוד זה הוא רבינו הרשב"א הכותב בתשובותיו (ח"א סי' יח):

"וכן [אין מברכין] על הגרושין משום דיש מקצת הגרושין שהן בעברה כגון שלא מצא בה דבר עברה ומגרשה ששנאוי המשלח... וכן אין מברכין על מיתות בית דין לפי שהשם יתברך חס על בריותיו ואינו חפץ במיתתן של רשעים ולפיכך אין מברכין עליהן... וכדאמרין באין מפסיקין בקללות לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות".

גם הגאון רבי יהונתן אייבשיץ בספרו 'אורים ותומים' (תומים סי' צז ס"ק א) דן בקושיית הראשונים המפורסמת מדוע לא נתקנה ברכה מיוחדת לאומרה בעשיית מעשי צדקה וחסד, וכי למה נגרעו מצוות אלו שלא נתקנה עליהם ברכה.

ועל זה מסביר התומים שמצוות אלו הם ביסודם 'מין קללה' ופורענות, שהרי הברכה היא שלא יהיו עניים ואביונים בעם ישראל – כך שלא יהיו צריכים לבוא לידי מתן צדקה בעבורם, וכן שלא יהיו נזקקים להלוואות ולשאר מצוות הגמילות חסדים. המציאות לפיה ניתן לקיים בפועל את מצות הצדקה וגמילות החסדים היא מחמת עוונותיהם של בני ישראל, ומכיוון שכן לא ראוי לברך על כך. גם קושיית הקדמונים הידועה לא פחות, מדוע לא נתקנה ברכה על מצות סיפור יציאת מצרים, מיושבת כך על ידי בעל הגאון רבי אברהם תאומים, נכדו ותלמידו של בעל 'נתיבות המשפט', בספרו שו"ת 'חסד לאברהם' (תנינא סי' נד) שהרי כבר נאמר על לעתיד לבוא בביאת המשיח (ירמיהו כג ז):

"לֹכְנֵי הַנֶּזֶר יָמִים בָּאִים נָאֻם ה' וְלֹא יֵאמְרוּ עוֹד חֵי ה' אֲשֶׁר הִעֲלָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם", ונמצא שזה שעדיין מוטלת עלינו החובה לספר ביציאת מצרים היא 'מין קללה' שאין מברכים עליה.

הגאון המהר"ם שיק בספר תשובותיו

ברכה (ברכות לה א), ולכן גם על המים הכוונה כאן היא שיפטרם עם מאכל אחר שברכתו שהכל.

אך גם להחולקים וסוברים שאכן 'מין קללה' מותר לאכול בלא ברכה (וראה מה שכתב בהגהות 'מסגרת זהב' למשניות ברכות שם את תשובתו למה ש'הקשה בני הבחור יניק וחכים כמה' וזכריהו ש', דאטו לית ליה לרבי יהודה דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה) הרי שאין כל סיבה לחלק בין הסוגים השונים של ה'מין קללה'.

שינוי הגירסא בירושלמי

קושיה זו הטרידה את מנוחתם של האחרונים, עד שהיא הביאה את הגאון בעל 'הלכה למשה' (וינה תרפ"ג, ירושלמי עירובין שם) לטעון שנפלה כאן טעות דפוס בדברי רבי לוי בירושלמי, (שכן שאר הפירושים שנאמרו בזה הם 'זרים ותמוהים'), ומעולם לא נאמר שהמים הם 'מין קללה' אלא הגירסא הנכונה היא 'מין קללה' "כלומר: מזון פחות וגרוע שאינו חשוב", מכיוון שהמים הם מזון גרוע אי אפשר להשתמש בו לעירוב, כך שקושיה מעיקרא ליתא.

תירוציהם השונים של גדולי האחרונים

חילוק חדש ומקורי בין שני סוגי 'מין קללה' כותב בעל 'נחלת יעקב יהושע' (פרשת משפטים) ולדעתו דווקא ב'מין קללה' שהוא דבר שנברא מן הארץ אין מברכים עליו, כיון שעדיין אפשר לקיים את חובת הברכה בדברים אחרים הגדלים מן הקרקע. אולם אם לא יברכו על המים יכולים לבוא לידי טעות שמא המים קדמו לבריאת העולם כפי שיכול להשתמע מלשון הפסוק (בראשית א ג): "וַיִּרְאֶה אֱלֹהִים מְרֻכָּפֶת עַל פְּנֵי הַמַּיִם"

אלעזר' (ח"ג סי' נח) גם התקשה מעצמו בקושיה זו, אלא שמכוח ההיגיון שבדאי לא יתכן דבר שכזה ולא יעלה על הדעת לומר שלא יברכו על שתיית המים הרי הוא כותב שצריך לומר שחכמים שתקנו את הברכות הם גם תקנו שלמרות הכול יברכו על המים.

אלא שתשובתו טעונה עדיין ביאור, שהרי בדיוק באותה מידה אנו אומרים שישנם מיני מאכלים שאין מברכים עליהם מחמת היותם 'מין קללה', ונמצאת השאלה עומדת במקומה: מה החילוק בין המים שהם 'מין קללה' לשאר הדברים שהם 'מין קללה'.

וכאן ראוי לציין שעל פניו נראה שמה שהטריד את המנחת אלעזר הייתה העובדה כי לא ייתכן שישתו מים בלי לברך על כך, ועל זה חשוב לדעת כי הסכמת רבים מהאחרונים (כגון היעב"ץ ב'משנה לחם' והברוך טעם בהגהות 'משנת רב', משניות ברכות שם) היא שמאכל שהוא 'מין קללה' אסור לאכול מבלי שיברך על מאכל אחר ויפטרם, שכן על אף היות המאכל 'מין קללה' עדיין אסור ליהנות מהעולם בלי

"מים הרי באו לעולם למטרה טובה, אלא שפעם אחת נעשתה בהם קללה, מה שלא מביא לכך שלא יברכו עליהם. אבל מיני הקללה שעליהם לא מברכים הם דברים שכל ביאתם לעולם היא לקללה ולכן אין מברכים עליהם."

(או"ח סי' שלו) מסביר שאין מברכים על מצוות זכירת מעשה עמלק לפי שהוא קלקלה לבני ישראל. וכך אנו מוצאים עוד כהנה וכהנה מצוות שאין מברכים עליהם מפני טעם זה – ולענייננו נמצאת הקושיה במקומה עומדת גם לדעת רבנן: אם אכן המים נחשבים כ'מין קללה' היה מן הראוי שלא יברכו עליהם.

ועדיין הקושיה במקומה עומדת

מכוחה של שאלה זו, כותב בעל 'שירי קרבן', לא נותרה בידינו ברירה כי אם לומר שרבי יהודה סובר כדעת רבי טרפון שאין מברכים על המים את ברכת 'שהכל' כי אם את ברכת 'בורא נפשות רבות'. אלא שכבר טען כנגדו הגאון רבי יוסף ענגיל בספרו 'גליוני הש"ס' (ברכות מד א) וכתב שהוא אינו יודע מה הועיל בתירוצו זה, שכן לכלל זה שאין מברכים על 'מין קללה' הרי שגם ברכת 'בורא נפשות' לא היה ראוי לברך, ועוד הוסיף להקשות עליו. כמו כן יש להעיר על זה, שהרי כאמור לעיל הקושיה עומדת גם לפי רבנן החולקים על רבי יהודה, ומה נענה לשיטתם.

למעשה היה ניתן גם לתרץ שרבי יהודה (וגם רבנן המודים לו ברמת העיקרון שאין מברכים על 'מין קללה' כפי שהראינו מקודם) אינו סובר כרבי לוי אלא כהטעם השני המובא בירושלמי ולפיו אין המים נחשבים ל'מין קללה', אלא שעדיין תעמוד הקושיה לפי דעתו של רבי לוי: לשיטתו שהמים הם 'מין קללה' כיצד מברכים על זה.

האומנם לא יעלה על הדעת

מעניין לראות שהגאון בעל שו"ת 'מנחת

וראה ברש"י שם, ולכן למרות שהמים הם 'מין קללה' יש לברך עליהם.

עוד תירץ שם שעל ידי הברכה שמקדימין לשתייה חלה הברכה על המים ומסתלק מזה הקללה, והרי זה כדין 'באין כאחד'. ולצערי לא הבנתי את דבריו: מדוע בכל 'מין קללה' לא נאמר שהברכה עצמה תסלק את הקללה, ומה החילוק בין מים לשאר מיני קללה.

בחינושי הגאון רבי דוד לוריא על המשניות שנדפסו לאחרונה (בתוך 'ישורון' גליון ד עמוד תקה) הוא גם מבחין בשאלה זו, ובתחילה הוא מנסה לחדש שכל מה שאין מברכים על הקללה הוא רק כשהקללה אירעה לו עצמו, החמיץ יינו או בא גובאי לשדהו, שמכיון שכבר בירך על הפסדיו את ברכת 'ברוך דיין האמת' (כמבואר בירושלמי ברכות פ"ו ה"ג) שוב אין הוא צריך לברך על זה שוב ברכת 'שהכל', אולם דבר שהוא קללה בעצמותו והוא כשלעצמו לא בירך על זה את ברכת 'ברוך דיין האמת' – בוודאי שיחויב לברך על זה ברכת 'שהכל'.

אולם אין דעתו נוחה מתירוצ זה שכן משמעות הלשון היא שכל שהוא 'מין קללה' ואפילו שהקללה היא בעצם הדבר כבר אין מברכים עליו. (ויש להוסיף שהגם שנחלקו הראשונים מה דין הגובאי שבעצמותו הוא מקולל, הרי שכבר הוכיחו מדברי הירושלמי שלרבי יהודה אין מברכים עליו).

מציע איפוא הרד"ל סברא אחרת לחלק בין מים למיני הקללה שאין מברכים עליהם: מים הרי באו לעולם למטרה טובה, אלא שפעם אחת נעשתה בהם קללה, מה שלא מביא לכך שלא יברכו עליהם. אבל מיני הקללה שעליהם לא מברכים הם דברים שכל ביאתם לעולם היא לקללה ולכן אין מברכים עליהם.

אך יצוין שדבריו אלו צריכים הסבר דאם אכן כך הרי שמדוע נחשבים המים והמלח כ'מין קללה' עד כדי שאין מערבין בהם.

בספר 'כוכבי יצחק' (ירושלמי ברכות פ"א ה"א) ניסה לתרץ שההגדרה של מים ומלח כ'מין קללה' הוא דווקא לגבי עירוב, שכן כל מטרת 'עירובי חצרות' היא מפני דרכי שלום כמבואר בירושלמי (עירובין פ"א ה"ב) ובמים ומלח אין סימן ברכה. ולא ירדתי לסוף דעתו שכן דעת רוב הראשונים על אתר שכל דין זה שאין מערבין במים ומלח כלל לא נאמר בעירובי חצרות כי אם בעירובי תחומין ושותופי מבואות, ובזה לא הועיל כלום.

רק בעירובין הוא 'מין קללה'

תירוצ נעים וברור נאמר בזה על ידי הגאון רבי ברוך שמעון שניאורסון ראש ישיבת טשיבין (בתוך 'זוטות' שפרסם במאסף 'צפונות' גליון ב), כשהוא מקדים ושואל שאלה ניצחת: מדוע נחתם על המים והמלח אות קלון תמידית, וכי מפני שפעם אחת באה קללה על ידם עליהם להיחשב כקללה לעולם. אלא הוא מסביר בטוב טעם: "דקניית עירוב הרי הוא משום דבזה נחשב שם ביתו ומקומו, ואם קונה את המקום במים בלבד או במלח לבד זה מזכיר את הקללה שבמבול נמחה כל היקום ונשאר רק מים, ובסדום נשחת הכל ונשאר רק נציב מלח. ולכן אם קובע אדם מים לבד או מלח לבד שייחשב כביתו וכל קניינו – זה כסימן קללה, כמו שהיה במבול ובסדום. אבל בעלמא, אדם הבא לשחות מים, אין לומר דמים סימן קללה, ואדרבה הרבה ברכה בהם". ויצוין שלא ידע שביסוד תירוץ זה כבר קדמו הגאון רבי משה אריה לייב ליטש רוזנבוים בספרו 'מתא דירושלים' (ירושלמי עירובין

שער הספר 'מתא דירושלים', פרשבורג תרל"ה

שם): "דרכי לוי ס"ל כיון דטעם העירוב הוא משום דירתו כאילו פה שוכן ודר, ומים ומלח אינם מורים על קביעת דירה, אדרבה מורה על חורבן דירה... וזה הוא דאמר שהם מין קללה דמורים על חורבן דירה".

מפני זה אין למים ברכה מיוחדת

ואטול רשות להציע בזה תירוצ מחודש בהקדם מה שיש לתמוה בעיקר ברכת המים, מדוע לא נקבעה לה ברכה בפני עצמה כגון 'בורא המים'; הלא לפי פשוטו המים הם מאבות המזון החיוניים ביותר, ואם על הלחם נקבעה ברכה מיוחדת 'המוציא לחם' היה מן הראוי שהמים שהם חיים לעולם יקבלו ברכה בפני עצמה.

וייתכן לומר בזה עם מה שהביא רבינו האבודרהם (בסדר ברכת שהכל) שהקשה רבינו אשר מלוניל על אותה מטבע שטבעו חכמים בסדר ברכת 'שהכל נהיה בדברו', מדוע כל מטבעות הברכות הם בלשון 'בורא', ואילו כאן אמרו 'שהכל נהיה' ולא 'שהכל ברא'. ותירץ: "כיון שתקנו מטבע זה על יין שהחמיץ וחומץ ופת שעפשה ותבשיל שעברה צורתו ונובלות שכל אלו אינן תיקון הבריאה אלא השחתה והפסדת הבריאה אין לומר בהם 'בורא'; ולפיכך תקנו לומר 'נהיה' ולא תקנו לומר 'היה', והמשכיל יבין".

ומעתה יש לחדש ולומר שאכן רק מפני היות המים 'מין קללה' נקבעה להם ברכת 'שהכל נהיה'! כי אילולי זאת ברור

**היה מן הראוי לכאורה
שלא יברכו על היין,
שהרי משנה שלימה שנינו
במסכת אבות דרבי נתן
(נוסח ב, פ"ה):
"מפני מה היין לוקה יותר מן
הדגן מפני שהוא מין קללה"**

על הים הגדול, ולכן יהיו צריכים לברך גם על ירידת גשמים בחג הסוכות, הרי שבברכת הנהנין אין מברכים על מה שהוא 'מין קללה', והספק במקומו עומד: מה דין הברכה על מי הגשמים שירדו בסוכות.

מדוע מברכים על היין?

לאחר כל המשא ומתן הנרחב בו עסקנו בסוגיית הברכה על המים מתוקף היות המים 'מין קללה', ברצוני לסיים עם שאלה מפתיעה לא פחות:

היה מן הראוי לכאורה שלא יברכו על היין, שהרי משנה שלימה שנינו במסכת אבות דרבי נתן (נוסח ב, פ"ה): "מפני מה היין לוקה יותר מן הדגן מפני שהוא מין קללה"

הוא אומר: היין הוא מין קללה! וכשם שהשירי קרבו וכל שאר האחרונים התחבטו לפי דברי הירושלמי מדוע מברכים על המים, הרי שכך בדיוק יש להקשות גם על היין.

והנה המעיין היטב בשלל התירוצים שהעלינו עד כה יראה שיש לדון ולפקפק טובא האם הם יתאימו גם לתירוץ השאלה הנוכחית או שמא יש לחלק בין מים ליין. אנו נשאיר שאלה זו פתוחה למען ישיחו בו רבנן ותלמידיהו, באי היכל 'אסופות', ויתרצו זאת כיד ה' הטובה עליהם. ■

– הקב"ה באהבתו לבניו אינו רוצה לקבל ברכה במקום שיש בו קללה לבניו. לעומת זאת הסברא מדוע אין מערבין במים ומלח שהן 'מין קללה' היא שונה לחלוטין: עירוב תחומין צריך גמירות דעת לקניין המקום ואין אדם קובע מקומו בהחלטיות עם דבר שיש בו קללה.

הוא אומר שייתכנו דברים שהם בבחינת 'מין קללה' אצל עירובין ואין הם בבחינת 'מין קללה' אצל ברכות, כי הגדרותיהם שונות ולכן גם ההלכות הנגזרות מהם שונות, והדוגמא הברורה לזה הוא אכן מים ומלח: הקללה המצויה במים ומלח מעולם לא נתקללו בה בני ישראל, כך שלא שייכת בזה הסברא של 'אינו דין שיהו בני מתקללין ואני מתברך', ואין כל סיבה שלא יברכו לקב"ה על שתיית המים. מאידך בעירובין הרי שההגדרה היא כוללנית יותר, וכל דבר שיש בו מציאות של קללה הרי שאין אדם גומר דעתו לקנות עם זה את מקומו. ולא קרב זה אל זה.

ברכה על מי גשמי סוכות?

עתה שנתבררה לנו סוגיא זו הרי שיש ברצוני להציע כאן ספק הלכתי חדש שלא מצאתי עדיין מי שקדמני בזה. אכן ברור הדבר ומוחלט שיש לברך על המים ברכת שהכל, אולם יש להסתפק האם יש יוצא מן הכלל והוא: שתיית מי גשמים שירדו בחג הסוכות. הלא על ירידת הגשמים בחג הסוכות, כבר שנינו (תענית פ"א מ"א): "הואיל ואין הגשמים אלא סימן קללה בחג" ועוד שנינו (סוכה פ"ב מ"ט): "משלו משל למה הדבר דומה לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו קיתון על פניו" – מה יהיה דינו של מי שישתה מי גשמים אלו שיש בהם סימן קללה (וכיוצא בו יש להסתפק גם על גשמים נוספים שאמרו בהם חז"ל שהם סימן קללה), האם דין 'סימן קללה' הוא כ'מין קללה' או לא.

שוב ראיתי מסתפקים בכגון דא לגבי הברכה שמברכים על ירידת הגשמים, אם יש לברך על ירידת גשמים בחג הסוכות. ואינהו בדידהו ואנן בדידן שכן גם אם בברכת השבח וההודאה יש צד לומר שמודים גם על הרעה (ובזה מתורץ איזה קושיות שנתחבטו בהם האחרונים, ובהם מה שהקשה הגאון רבי יוסף ענגיל ב'גליוני הש"ס' ברכות נד א, מדוע מברכים על הרעמים והרוחות; או מה שהקשה הגאון מקוטנא, הובאו דבריו אצל נכדו בקונטרס 'מעט צרי' הנדפס בסוף ספר 'ישועות מלכו' – קרית ארבע', מדוע מברכים

היה שהמים מרוב חשיבותם היו צריכים שתיקבע עליהם ברכה מיוחדת בפני עצמה, רק מפני שהם 'מין קללה' קבעו עליהם את ברכה זו שהנוסחה שבה משמעותה היא 'השחתה והפסדת הבריאה'.

אילו אכן היו המים כשאר מיני מאכלות שבעולם, כדוגמת יין שהחמיץ וכיוצא"ב, הרי שמתוקף היותם 'מין קללה' היינו אכן באים למחלוקת רבנן ורבי יהודה, שלרבי יהודה כלל לא היו מברכים על זה ולרבנן היו מברכים ברכה זו שמשמעותה 'השחתה והפסדת הבריאה'. ועכשיו שהמים הם מייסודות החיים בעולם, הרי שדיינו בכך שלא נקבעה להם ברכה מיוחדת ואין מברכים עליהם כי אם ברכת 'שהכל נהיה' שמשמעותה 'השחתה והפסדת הבריאה'.

שני דינים נפרדים לחלוטין

ולולי דמסתפינא הייתי עוקר את הקושיה מעיקרא בהקדם משל ידוע – עליו מקובל שבו השתמש הגאון רבי חיים מבריסק אבי שיטת ה'שני דינים' להסביר את טיב דרכו התורנית: דין הוא שאמרו חכמים שמברכים את 'ברכות החתנים' היינו שבע הברכות שמברכים בשבעת ימי המשתה דווקא כשהגיעו למשתה 'פנים חדשות'; עוד אמרו חכמים שדבר הנשרף לאפר 'פנים חדשות' באו לכאן, ואין עליו את דינו הקודם.

אם לאפר יש דין של 'פנים חדשות' אזי מדוע לא ניתן להביאו לשבעת ימי המשתה כדי שיוכלו לסמוך עליו לברכת חתנים? אלא בוודאי שהגם שחכמים תפסו גם בברכת חתנים וגם באפר את אותו ביטוי של 'פנים חדשות' מכל מקום יש כאן שני דינים ואין לדמותם כלל ועיקר.

ומכאן 'בנין אב' לכל התורה כולה: שימוש בביטוי מסוים אינו אומר שבכל מקום המשמעות שלו שווה; מטבע לשון מסויימת אינה מהווה ערובה שתמיד היא תובן באותה כוונה, וכך למשל גם בנידון דידן:

את הסברא מדוע כל שהוא 'מין קללה' אין מברכים עליו ניתן למצוא בדברי חז"ל במסכת סופרים (פ"ב ה"א, ומשם לירושלמי מגילה פ"ג ה"ז): "מפסיקין בברכות ואין מפסיקין בקללות, אמר רבי לוי: אמר הקדוש ברוך הוא, אינו דין שיהו בני מתקללין ואני מתברך"